

MORTETA

ENCARE no havia complert vuyt anys la Merceneta de ca'l Prat de Puigllonch y com siga que s'acostava la Mare de Deu d'Agost seguint la tradicional costum en la vila d'escullir entre las noyas de costura las quatre ó sis més bonicoyas pera fer d'angelets al passejar la Verge en professó per los carrers del poble, ella fou una de las escullidas pera portar á cap tan honrosa missió.

Si n'estava de contentona al véurer á sa carinyosa mare cusint aquell vestidet blanch ab cintas blavas! Mes de quatre voltas propasantse á sas forsas agafava l'agulla y 'l fil é imitant á aquella, també hi treballava, també cusia, la tafanerota. A cada moment li prenia de las mans pera emprobarsel, y fugint com una rateta envers lo tocader, se mirava y remirava en aquella decantada lluna ahont s'hi veyá de cap á peus y á voltas en un arrebato de coqueteria propi d'una solterona de major edat, se posava de puntetas y arribant ab prous esforços á la capseta dels polvos, agafava la brotxa, la xupava ben bé, se la passava amunt y avall d'aquella carona fins á aufegarse aquellas rosetas de cada galta y allavors corrent envers sa mare casi sempre li feya la mateixa pregunta, al arribar tot amagantli ab l'enfarinadeta má una continguda rialla.

—¿Oy mamá que li agradaré d'alló més al meu cosinet?—

LA RENAIXENSA.—Any XXI.

*.

Ja feya bastant temps que 'l pintoresch poblet ahont habitavan era víctima d' una plaga de xatrampió quina, invadint avuy aquesta casa demà aquella, no hi deixava una criatura per consol.

L' epidemia en sa desoladora tasca no l' havia de perdonar á la Merceneta y per aixó un dia cap-al-tart, ja no cusia, ja no s' enmirallava, la pobreta, sino que arrupida com un pollet davall las alas de la lloca, restava quieta á frech las fandillas de sa mare; comensá á estornudar y á posarse encesa, vermelleta com una cirera, síntomas tots de la contagiosa malaltia, y com de fet, al ensendemá al matí prou cridá á la Paula la criada pera que com de costúm l' ajudés á vestir tot mitj-cantant y á coro alló de *Jesús Joseph y Maria*, etc.; pero al volguer alzar son esbullat caparró del coixí observá que li faltavan las forsas, que tot lo del cuarto rodava obligantla á deixarli caürer altre volta y ben aplomat.

Desd' aquell moment quedá convertida en una semi-bojeria aquella casa; d' arreu se veyan apareixer gent, l' un volguentla curar ab un específich fet de qualsevols fullas ab una mica d' oli, l' altre persignantla y resantli certas oracions, causant aixís á l' infelís criatura més mal que bé.

Com es de suposar sos afligits pares no tenian un moment de repós pensant ab la seva Merceneta; era tant xerrayre, los distreya tant ab las sevas conversas, que si no hagués sigut aquella continua frisansa tement que desde 'l llit no li calgués demanar duas vegadas la mateixa cosa, ja 'ls hauria alligit prou l' anyoransa de sas xerremecas esplicantlos las endiabladuras de las sevas amigas, los enfados de D.ª Esperansa, la seva mestra, que 'ls sabia comentar ab aquellas notas tant xispejants.

Arribá 'l mitjdia y com de costúm se sentaren l' un enfront del altre tinguént de deixar entre ells buyt aquell puesto destinat á la trona de sa estimada filla; prou vingué la Paula ab la fumosa escudella, pero alló de no poguer escudellar primer que ningú á la pubilleta de casa, los robava l' alegria y las ganas de tastar res, y mentres se prodigavan mutuament lo poch consol que 'ls quedava,

fentse l' un al altre reflexions que abdos necessitavan, en lo cuarto ahont jeya la Merceneta, se senti sa com emporuguida veu que cridava:

— Mamá... mamá! —

Ab la prontitut d' una mare suplicada per llur filla corregué envers son cuarto pera compláurerla.

— ¿Qué tens, qué vols, filleta meva? —

— Volia que 'm portesis las mevas estisoretas y lo diari. No 'm donguis lo d' avuy ¿sents? que 'l papa s' enfadaria. —

— No s' enfadará, rateta, no; ¿no veus que t' estima tant? — Li respongué tot portantli lo demanat.

— Bé donchs, encare volia un altre cosa. ¿Vols enrahonar una miqueta ab mi? —

— Prou filla prou. Tè contaré aquell cuento dels tres germanets ¿oy? —

— No; esplicam... esplicam... ja ho sé; porque 's vá morir la Suletta d' aquí al costat. —

— Molt senzill; per anar al cel á menjar pá d' àngel y... vaja pera fer companyia á la Mare de Deu. —

— ¿Sí? donchs jo també hi vull anar. Demá 'm moriré ¿sents? —

Aqueixas darreras paraulas l' acabaren d' afligir á la pobre mare, y acostántseli á frech de sas calentonas galtas se la menjava á petons al ensemps que, aixugantse ab la má una indiscreta llàgrima escapada de son retingut plor, li deya. — No 't morirás filleta no... Com ho faria la mameta sense tú! —

Las ganas de donar companyonas á la que en tant inoportú moment se li havia escapat l' obligaren á deixar sola á sa filleta encare ab lo paper y las estisoras á las mans tota estranyada d' aquella repentina actitud; y encare sanglotejant deya al seu marit.

— La nena m' ha dit que demá 's moriria. —

— ¡Calla, dona, calla! no veus qu' es una criatura. ¡Sempre seréa donas! — y fingint lo més tranquil posat, li crehuá 'ls brassos al coll com pera compensarli ab una carícia aquell tan greu dolor. Sempre seréu donas, havia dit pero per son pensament tranzitava la superstició tal vegada ab més energia que per lo de sa muller.

* *

Demá 'm moriré, digué la pobreta y no s' errá; puig que sino al ensendemá dos dias després, precedida d' una agonia com de gafarri-net se cumplia son funest presagi.

La pubilleta de ca 'l Prat s' es mort. Heus aquí lo que omplia las conversas de tota la gent del poble; y qui més tart qui més aviat anava á rendirli lo darrer tribut ja que no pera resarli un parenostre, donchs no 'l necessitava, al menys pera donar un pretengut consol á la pobre mare.

D.ª Esperansa, la seva mestra, també tingué un greu disgust (pobre senyora! de véurer que després de véurer desaparéixer d' una á una sas deixebles com grans d' un rosari trencat, li havia fugit fins... la Merceneta Prat qu' era una gloria d' aquells rosaris. Reuni las pocas que li quedavan y cometent una imprudencia filla de sos bons sentiments las dirigí en professó feta á casa la qui fou sa condeixeble.

¡Y que bonich era lo cuarto ahont reposava en lo somni de la mort la Merceneta! Tot estava guarnidet de blanch; allá damunt un tumol no gayre alt adosat á la paret y vorejat per sis simétrichs ciris, hi descansava ella vestida ab aquell vestidet blau y cintas blavas de sas rialleras il·lusions, estiradeta, crehuadas las mans en un rosari també blanch de mareperla, ab una cara quals faccions apesar de lo ben marcadas per una sombra moradenca que las vorejaba, era tant alba y fina com lo cotó fluix que tapava sa boqueta y nás, tant pura com la de la Puríssima que situada en son capsal, semblava mirarla ab cara amorosida. Mes avall y ja casi als peus, damunt un plataret de plata hi havia un florit brot de taronger destinat á donar al cuarto un alé que no necessitava.

Al entorn d' eix reconet de cel se sitiá tota aquella munió de xicotetas, quinas, responent á la tramenada veu de la senyora Esperansa, li resavan un Ave Maria. Fins aquí ja aguantá la velleta mestra, pero al arribar al oferiment quant deya pera acompanyar al cel l' animeta de Mercés Prat no pogué mes; duas infladas llágrimas li tremolavan per derrera las ulleras, se li reprengué la veu, y no pogué passar avant, lo que vist per aquellas xiquetas los feu inflar la cara y senglo-tejant torser cap dalt la boqueta á més de quatre.

..

No hi havia remey; la carn innocent també 'ls agrada als cuchs y pera satisfer son apetit al ensendemá á la tarde una ben tristeta professó 's veyá atravessar la montanya de Sant Roch ahont hi havia lo cementir del poble. Confosas en una boirina baixa s' oviravan, devant un grupo negrós format per la familia sis, noyetas totas blancas portant dins una caixeta també blanca á la Merceneta, quina ab lo vestit que havia de fer d' ángel aquí en la terra li servia pera anar á ferne allá en lo cel.

† FRANCESCH CARBÓ.

LO FILL AUSENT

POESÍA DEL ILUSTRE SR. D. PAU AYALA Y LÓPEZ. CANONGE
DE LA SEU DE GERONA.

(Traduhida del castellá.)

Tú ets, Verge del Carme,
ma llum, ma guia;
tú ma sola esperansa,
tú ma alegría:
sempre que 't mir',
fervent mon cor exhala
tendre sospir.

Tú n' ets del viandant,
la estrella aymada:
¡Ditxós qui al solch camina
de ta petxada!
Y resignat,
te veu en dols y penas,
al seu costat.

Avuy que en mon pit nihan
crudels dolors,
mirant ausent al fill
de mos amors:
¡Dónam consol,
y calma, Verge, ab ta gracia
mon fer condol!

Una nit ¡nit feresta!
mon fill vá dir:
«A la guerra, ma mare,
tinch que partir.
No sé ma sort:
¿Tornaré ó una bala
me dará mort?»

¡Oh! fill de mas entranyas!
diguí plorant!
Mes ell ab greu tristesa
seguí parlant:
«Mare, es ma lley:
defensar dech lo lema,
Deu, pátria y rey.»

Al anársen vaig dirli
ab trist accent:
«¡Sias honrat y digne!
¡Sias valent!»
Y aixó li deya,
en tant ¡que en cent esberlas
mon cor desfeya!

Los meus consells no oblidis...
L' escapulari,
de son coll vaig penjarlo
dantli un rosari.
Y ja en la entrada
cridá: «¡Adeussiau Mare!
¡fins la tornada!»

Al greu pes de l' ausencia
mon cós decau:
mon ánima afligida
no troba pau.
Sempre en perill...
¿Haurá mort en la guerra
mon pobre fill?

Si molt á tornar triga
quan á ma porta,
joyós á trucar torni
¡ja seré mortal!
¡Dom lo conhort
Maria, de que 'l vegi,
ans de ma mort!

DOLORS MONSERDÁ DE MACIÀ.

¡PORUGA!

Tot fent brasset ab un vell
ahi á passeig vaig trobarte
y encesa en púdich vermell
jo no sé en l' instant aquell
lo que debia passarte.

Que per fugi' á mas miradas
no 't vas pas donar repós,
lograntho ab quatre gambadas,
sens respecte á las migradas
forses d' aquell vell xacrós.

¡Qui m' ho tenia de dir!
tu, que resolta y serena,
sense por, del teu jardí
lo portelló 'm vas obri'
en cent nits de lluna plena.

Y alli respirant la flayre
dels tarongers, plens de flor,
fabricant castells en l' ayre,

tu ho sabs si 'ns posavam gayre
à cobert d' un ull traydor.

¡Qui m' ho tenia de dir
en aquellas nits de lluna
qu' hauria un temps de venir
qu' al trobarte ab mí totduna
la pó' 't faria fugir!

RAMON E. BASSEGODA.

QUADRET

Lo cirerer d' arbós ja vermelleja...
ja s' ou xisclar la griva...
tot just es mitja tarde, ja fosqueja ..
lo temps del fret arriba.

¡Qué solitari y trist qu' está 'l defora
quan del vall ningú puja!
No més se sent passar, casi á tot'hora,
la ventada ó la pluja.

Y ab tot ¡com desitjem cada hivernada
venir á la masía!
Que aquí hi trobem aquella pau amada
que tant l' ànima ansia,

Que aquí, donant á las angunias treva,
tornem als temps ditxosos,
retrayent de ta infancia y de la meva
los dias venturosos.

A la vora del foch, á las vetlladas,
¡qué passem bona estona
quant lo padrí, las denas ja resadas,
del temps vell enrahona!

Si fá bó, del molí las bessonetes
solen pujá' ab sa tia;
y llavors tot son cants y rondalletes
á la nostra masía.

F. BARTRINA

A LA MEMORIA DEL GRAN ACTOR LLEÓ FONTOVA

Fontova ha mort; la escena catalana
vesteix de dol, febrosa y malaltissa,
que en va cercà en los ayres de la terra
vida y salut pera enlayrarse als núvols.
Fontova ha mort, frisosas bramolejan
las ayguas bullidoras de la plana
y 'ls boscatges las aus y las masias
per tot arreu; ¡Fontova ha mort! responen.
Lo sol va termenar ja sa carrera,
carrera de llorers encatificada
y darrera las costas ponentinas
la llum se va apagar dins d' una fossa.
Lo sol va termenar; per ahont feu via,
rastre d' estrelles hi ha deixat pereanes
que en las nits de tristor y d' anyoransa
lo cor s' hi abeurará en llums de celistia.
Lo sol ja ha termenat; en lo pit nostre
no hi resta la esperansa de revéure'l,
puig sa llum va apagar-se en un sepulcre
y d' un sepulcre no ha eixit may l' aubada.

JAUME NOVELLAS DE MOLINS.

Janer 1891.

CANTARS

Lo soldat no se 'n adona
al moment de la ferida;
per so al veuret ab un altre
sens pararme vas somriuret.

Al veure un vert castanyer
que sa clenxa assoleyava,
tot ell pompa, tot bellesa,
vas pensar en ma estimada,
Al veurel de dins corcat,
qu' ab l' escorsa s' aguantava
y que sense cor vivia...
vas pensar en ma estimada.

Lo mormull que fan las onas
que per la platja relliscan,
ges un cant en s' arribada,
ó es un plor de despedida?
Potser cantan sa arribada;
potser ploran sa fugida!...
Fan com mon cor quan me guaytas,
que no sap si plorá ó riure.

Amor a las aus inspira,
amor las flors abellex,
amor embauma tot l' ayre,
¡amor meu, vina, ahont ets?

Cada mati quan desperto,
de somniarte, 'm trovo rient;
y cada vespre al dormirme,
d' haverte vist, ploro fel.

Tu 'm guias y m' encaminas,
perqué he vist en la foscó
l' estrella de ma fortuna
posadeta en lo teu front.

Com torna la barca al port,
l' aureneta al propi niu
y al mar tornan las riuadas,
l' hom tornarà al Paradis.

Menejat per ella 'l vano
té virtuts molt oposadas:
puig mentres á n' ella ayreja,
á mi m' encén com las brasas.

JOAQUIM CARRERAS.

FOLLÍAS

I

No sé qué hi ha en las cansons
en las cansons de ma Terra,
que quan las sento cantar
sempre 'm fan venir tristesa.

Tristesa me fan venir,
peró tan dolsa tristesa,
que ¡tantdebó sóls sentís
cantar cansons de ma Terra!

II

La santa llar dels pagesos
es un foch per Deu encés
y alló qu' encén Deu un dia
sóls pot apagarho Deu.

III

Diu que la gent de Galicia
es qui sent més anyoransa,
que hi ha gallegos que 's moren
d' anyorar la mare Pàtria.

Bons gallegos de Galicia,
l' anyoransa 'ns fa germans.
¡D' anyorar á Catalunya
bé n' han mort de catalans!

IV

Travalla 'l pagés cantant
cansons gayas de la Terra,
que Terra que lleva pá
gayas cànsons també lleva.

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

UN COLP D' ESTAT

FINS AQUÍ DESCONEGUT EN LA HISTORIA DE CATALUNYA

En aquest titol escrigui algú temps enrera, en llengua castellana, una memoria de que parlaren, més o menys, alguns periòdichs y revistas, memoria qual lectura fou molt ben rebuda per la *Academia de bonas lletres* d' aquesta ciutat, y obtingué l' honor de ésser publicada en lo *Butlletí de la Real de la Historia* per acort de la meteixa; mes, tot, sens dubte, per la importancia del assumpto sobre que dita memoria versava, que per la manera com la meva insuficiencia la hauria pogut desenrotllar..

Y aquella meteixa importancia es la que me ha impulsat á ferne lo present extracte, redactat en nostra catalana llengua, á fi de que puguin arribar així á coneixement de moltes personas, ayments de nostra particular historia, uns fets tan notables, que no haurian tingut ocasió de llegir en las planas del esmentat *Butlletí*, ni en los pochs exemplars que separadament ne vás fer tirar en la estampa del meteix (1).

Nostre sabí y bon patrici lo Rt. P. D. Fidel Fita, á qui comanà la

(1) En las librerías de *Verdaguer* y del *Diari de Barcelona*, ne resta encare algú d' aquestos exemplars.

ans dita *Acadèmia de la Historia* la censura de la memoria en cuestió, en lo informe donat en lo sí d' aquella, apart lo que per inèmescudas degan ometrerse las falagueras calificaciones que fà del treball del autor, convé ab aquest en que realment la suspensió que feu lo rey D. Ferrán y la provissió que intimá, eran dos atentats evidents contra lo dret de lo pactat en Corts; y lo pretext dels abusos que devian corretgirse, aixís com lo al·legat per la autoritat Real no passava d' uns paliatius.

Deixant, donchs, consignadas aquestas consideracions, entraré en materia.

En la *Biblioteca-museu Balaguer*, valiosa joia ab la que ha volgut enriqueix nostra vila de Vilanova y Geltrú son preclar fill adoptiu En Victor Balaguer, s' hi rebé una col·lecció de manuscrits procedents del suprimit monastir de Poblet, al peu d' un dels quals existeix un autógrafo del rey Ferrán lo cathòlich, que havia semblat á alguns indexifrabre, puig més que un escrit del darrer ters del segle xv, ab majors ó menors analogías ab los caràcters de lletra en dita época més comuns, pareix una meua de xifrat convingut pera comunicarse entre ellas duas personas, impossibilitant, ó dificultant, al menys, la sua intel·ligencia als que caresquessen pera ferho de la corresponent clau.

A forsa, empero, de tanteigs y assaigs arribi á conèixer exactament lo que lo autógrafo deya; y en ell, y en la carta reyal á qual peu se encontra, troví la revelació d' un fet tan notable com desconegut; fet que, degudament comprovat y aquilatat, se pot, á mon judici, calificar de *Colp d' Estat fins aquí desconegut en la historia de Catalunya*.

Mes com se vulla que altre dels textos que necessitava invocar en la meua memoria pera sosteniment de ma tésis lo constituí un códice del segle xv que tinch la bona sort de possehir, volguí deixar allí consignada la consistencia y lilegitimitat de dit Códice, ressenyant las diferents materias que conté, de las quinas las que més pera lo cas feyan, eran: un catàlech ó llista (únich al paréixer que 's coneix) de tots los que foren Diputats y Oydors de comptes del General de Catalunya, desde l' any 1359 fins al de 1547, ab expressió de llurs títols y forma d' el·lecció; dels que moriren durant llur exercici y personas que 'ls reemplassaren; y las ordinacions ó capítols de Corts de 1493 pera la el·lecció de Diputats per lo sistema de insaculació; y altres de 1503 aclarant duptes respecte del meteix.

Lo códs de la memoria está dividit en duas parts; destinada la 1.ª á presentar lo caràcter é importancia de la *Diputació del General*; las formas de el·lecció del *General de Catalunya*; y la realitat del *Colp d'*

Estat: y la 2.ª á examinar los móvils á que degué obehir aquest Colp; l' efecte que 'l meteix produhí en lo pais; y lo restabliment de la normalitat y motius que pogueren determinar-lo.

Respecte de lo primer, ó sia, lo caràcter é importancia de la *Diputació del General*; extracto en la meva memoria lo que diu en Andreu Bosch en son llibre: *Sumari, índice epitome dels admirables y nobilissims títols de honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya y de las gracias, privilegis, prerrogativas, preeminencias, llibertats, inmunidades que gosan segons sas propias y naturals lleys*; de que «las causas de la formació de la *Diputació ó Generalitat* son lo servey de Deu, Rey, Cort, consell, defensa y ajuda de la terra contra sos enemichs; y de sas prerrogativas generals y particulars, la conservació y observancia de las lleys y llibertats, acudir al reparo de las rompudas ó violadas ó mal guardadas, conservar lo Estat y pública utilitat de la terra:» lo que així meteix diu Gelabert en sos *discursos sobre la calitat del Principat de Catalunya y de la obligació que tenen los Diputats*; de que aquestos son «un tribunal el-legit en atalaya ó centinella que advertesca si las lleys son guardadas y done rahó quan no ne sian, mentres no 's trova reunida la Cort:» lo que á son torn diu en Victor Balaguer en sos llibres *Bellezas de la historia de Catalunya y la Llibertat constitucional*, de que la *Diputació ó General* era «un verdader cós representatiu en lo temps en que las Corts estavan tancadas, y la executora de las lleys y disposicions fetas y acordadas en ditas Corts:» lo que també diu Pi y Arimon en sa *Barcelona antiga y moderna* de que aytal *Diputació* «no sols governava la ciutat superiorment, sino que s' extenia á quant se dilatavan sas provincias y era la executora de las lleys y disposicions acordadas en Corts:» y per últim lo que 's llegeix en lo llibre dels Srs. Coroleu y Pella *Los fueros de Catalunya*, de que «lo fi més culminant de la *Generalitat* havia d' ésser la defensa de la *Constitució y llibertats* de la terra, y significava ella la continuació de las Corts en forma de un poder parell al poder executiu del Rey pera sostenir lo compliment estricte del pacte ab aquest y amparar las llibertats de la terra:» y lo que diuen los meteixos escriptors en son altre llibre *Las Cortes catalanas*, de que la tal *Diputació del General de Catalunya* «per la índole de sa composició y lo divers y extens de son comés podia considerarse com una Comissió permanent de las Corts generals.»

Al tractar de las formas d' el-lecció del *General*, extractí també lo que diu l' ans esmentat Bosch, de que «la noticia més clara que comensá á tenir de la el-lecció y nombrament dels Diputats del

General era la de que las Corts de Monzon en Novembre de 1229, y après las de Cervera en 1359, las nomenaren per sí mateixas, sens nombre fixo, y durant llur ofici, fins que novas Corts ne nomenessen d'altres: que après en las celebradas per D. Ferran en 1413, y per D. Nanfos en 1433, se establiren los capítols tocants á dita el-lecció, que están escrits en lo *llibre dels quatre senyals*; que aquesta forma va durar fins á las Corts de 1442, 1451 y 1481, en las quals se n'establí altra nova; y aquesta darrera subsistí fins á las de 1493 en las quals s'establí la insaculació.

Vaig copiar també allí lo que sobre aquest particular escriuhen los esmentats autors de *Barcelona antiga y moderna* y de *los fueros de Catalunya*; y pera fer véurer com cap d'aquellas relacions està conforme ab la veritat històrica, copio los texts que conté lo meu Còdice, conforme ab llurs originals en tot lo que he tingut ocasió de comprobar. Y consisteixen aytals texts en las ordinacions fetas en las Corts de 1413, de 1453 y 1493 respecte de las formas d'el-lecció, ab tots los minuciosos detalls y precaucions adoptadas pera assegurar la legalitat dels nomenaments.

En lo capítol destinat á demostrar la realitat del Colp d'Estat que doná origen á la memoria, partint del principi de que 'l tenor dels anteriors capítols exposats, lo nomenament dels subjectes que devian formar la *Diputació del General de Catalunya* devia ésser fet ab participació de las Corts, y en los termes y formas per ellas y 'l Rey establerts, lo ferse aquell nomenament sense semblants requisits devia constituhir un atentat contra 'ls drets de ditas Corts, ó sia, lo que en llenguatge modern s'en diu un *colp d'Estat*; partint d'aytal principi, repetesch, entro á examinar si quelcom d'aixó va realment fer lo Rey En Ferrán II d'Aragó, nomenat lo catòlich.

Y començo per dir que no cabria certament suposar aytal cosa, si 'ns [deguéssem aténir tan sols á lo que en nostres historiayres trovém, no solsament en los que s'han ocupat de las cosas de Catalunya en general, sino fins en los que, d'un modo més especial y ab més deteniment, han tractat del relatiu á son particular govern; puig en cap d'ells he sabut trovar cap rastre de semblant fet.

E pur si muove, podriam dir, puig, aixó no contrastant, sostinch jo allí que son diferents y de diversa mena los datos que poden aduhirse en comprobació del dit *Colp d'Estat*.

En primer lloch, existeixen la carta y l'autograf del Rey al abat de Poblet, qual context me revelá, primer, la existencia del dit *Colp d'Estat*, carta y autograf qual autenticitat se presenta tan clara

per son caràcter y circumstancias, que no deixa lloch pera 'l més petit dubte.

Escrita, dich en ma memoria, dita carta en mitj full de paper de marca, com dihèm avuy, espanyola, ocupant á lo llarch tota una cara d' ell, servintli de sobre l' altra cara, ab sa direcció y senyal de tanca, diu aixís: «Venerable Abbat pensar deveu que com tinguem »á be vos esser nomenat per aquest trienni en diputat del general »de aquest principat la creensa nostra fou vos haurieu en lo dit »oflici ab la rectitut é integritat cumplidora al servey de Deu é nostre é al benefici é conservació del dit general é per consegüent de »tota aquella republica. E axis podeu considerar quant vos obliga »la raho á que vostres obres corresponguen al que de vos teniu »cregut. E ab tot que per la letra comuna extensament comprendreu »la intenció y voluntat nostre sobre las cosas de aqueixa diputació »per quant empero nos pot be de ací advertir tot lo que es necessari á la reformatió de aqueixa casa del general hauem delliberat »scriurur apart encarregant é manantvos que no sols en les coses »particularment sentades en la dita comuna lletra fassau lo que »desijam é al descarrech vostre resguardo per extirpar los desordres »é abusos passats é restituir lo general en lo primitiu estat mes »encare en totes les altres coses que coneixereu satisfer al benefici »é reformatió de aquell siau diligentissimo é hy poseu tot vostre »studi per tal que en tot sie conegut que les vostres obres é dels »altres col·legues vostres tenen conformitat ab la intenció quens ha »mogut en fer nominació de la persona vostra é dells als dits officis »per forma que la cosa pública reste en sa deguda condició é no sia »feta particular com de algun temps es stada no sens enuig nostre é »dan d' aqueixa patria. Sobre les quals coses vos parlará mes »extensament depart nostra lo illtré. Infant don Enrich nostre molt »car cocigermà é lochtinent general en aqueix dit Principat síali »donada fé é creencia com á la propia persona nostra.—Dat en Vera »á X de Agost de lany LXXXVIIJ.»

Y afegeix l' autograf escrit al peu de dita carta, en llengua castellana y servant sa meteixa ortografia «Pues vos sabeis mi entenció »quales vos ruego y encargo que se aga en todo el beneficio dese »general tan bien que todos vean la gana que yo tengo en el beneficio y bien dese principado que siento mucho dello va en el general y de lo que se yziere continuamente me scrivid.—De mi mano. »=Yo el rey.»

De la *lletra comuna* de que parla la carta que deixo transcrita.

n' hi ha una antiga copia també en la col·lecció d'aquesta *Biblioteca-museu*, que així meteix transcriví en la meua memoria.

En segon lloch, y en la llista ó relació que he dit contenia lo Códice que possehesch dels que foren el-legits Diputats del *General de Catalunya*, se llegeix: «Trienni del any 1488 fou feta el-lecció per lo Illm. Sr. Infant D. Enrich d' Arago *per part de la Magestat del Sr. Rey* é foren el-legits, etc.—Aprés en l' any 1491 per lo Illm. Sr. Infant D. Enrich d' Arago lochtinent general, ordenantho així la Magestat del Rey nostre Senyor D. Ferrán foren el legits en Diputats y Oydors de comptes pera lo trienni següent los susdits, etc.—Aprés en l' any 1493 lo Sr. Rey en las Corts que celebrá als catalans en lo monastir de Sta. Agna dins de la ciutat de Barcelona *restituhí* la el-lecció de Diputats á la dita Cort.»

De forma que en la carta de D. Ferrán al abat de Poblet, consigna clarament lo primer que havia tingut á bé que fós nomenat lo segon pera aquell trienni Diputat del *General de Catalunya*, en la creencia de que se portaria bé, etc., y lo meteix vé á ratificar en lo autógraf subsegüent, en lo qual li dona ordes á dit abat, com las hauria pogut donar á qualsevol funcionari de reyal nombrament.

En la carta comuna, manifesta haber manat al Infant, son lochtinent, sospèndrer la el-lecció fahedora dels oficis de Diputats y oydors de comptes del *General de Catalunya*, y nomenar pera dits oficis á las personas que designa en altre provisió que diu haver expedit ab la meteixa data.

Y en la relació que lo Códice esmentat conté, veyém que en lo trienni de 1488 la el-lecció de Diputats y Oydors de comptes fou feta per lo lochtinent del Rey. per orde d' aquest; que altre tant succehi en lo següent trienni de 1491, y que en las Corts de 1493 lo meteix Rey *restituhí* la el lecció dels Diputats y Oydors de comptes á la dita Cort.

Per tots quals datos, de procedencia entre sí tan distinta, podria ja considerarse suficientment acreditada la realitat del *Colp d' Estat* de que 's tracta, suposat que molts son los fets històrichs universalment acceptats, fins de data molt més moderna, dels quals no 's podria presentar una semblant comprobació.

Aixó no contrastant, diguí jo en ma memoria, servant, com per sort serva, nostre Príncipat un tresor de fonts històriques tan prehuat com *l' arxiu de la Corona d' Arago*, no podia jo prescindir de acudir á ell en mon treball, cercant pera los datos aduhits, de carácter particular, per dirho aixís, la confirmació oficial que debía suposar exis-

tiria allí. Y si bé debades fou que recorreguéss los llibres de *Deliberacions* y los *Dietaris de la Diputació del General* corresponents á la época á que la memoria se referia, justificantse en part ab aixó lo silenci que sobre lo *Colp d' Estat* servan nostres escriptors; extenent, empero, las meas investigacions als altres prehuats tresors que en lo dit arxiu s' enclouhen, pogui trovar en los llibres dits del *Sagell secret* la confirmació oficial que cercava, tan cabal y completa com lo jutjador més sever y rigurós lo podria exigir.

Allí's trova, en efecte, la Real Provisió per D. Ferrán á son llochtinent dirigida, en la que exposa los motius que deu tenir pera dictar una resolució tan radical com la de que parlo, y allí meteix se consignava altra provisió separada, en la que s' indican los noms de las personas en quinas deu recaurer la el-lecció de Diputats y Oydors de comptes per lo Rey; las instruccions particulars dictadas per lo meteix Rey á que debia atenirse dit Infant al donar compliment á las indicadas Provisions; las Comunicacions dirigidas als Concellers de Barcelona pera que prestessen al Infant lo concurs que pogués convenirli, als Diputats y Oydors sortints pera que acatessen lo que dit Infant los diria (y als quals nomena encare venerables, magnífichs, estimats y fidels nostres); y á las personas que 'is devían reemplaçar; y se trova també, per fi, aquella carta comuna, á aquestos darrers dirigida, de la que havém vist existir una copia en aquesta *Biblioteca museu Balaguer*.

Per tot lo qual, transcrits en ma memoria tan importants documents, en lo primer dels quals se conmina als que contravinguessen á sas disposicions ab lo incorriment en la Real indignació, pena de 10,000 florins d' or y encare altras penas á son arbitri reservadas, deduhesch restar plenissimament acreditat que lo Rey D. Ferrán lo católich, en l' any 1488, de *propio motu seu y de sa certa ciencia y expressament com á Rey y Senyor y per la Real potestat que tenia en lloch de nostre Senyor Deu, usant d' ella pera lo bé públich, provehi, digué, maná é cometé* á son llochtinent en Catalunya que de continent suspengués en nom y per part de dit Rey la el-lecció próximament fahedora per los Diputats y Oydors de comptes de las personas que devían succehirlos ab arreglo á lo ordenat per las Corts de 1455 presididas per D. Nanfós lo Magnánim, conminant á dits Diputats en la forma que s' ha dit en cas de que á tal el-lecció procedissen: tenim demostrat també que lo haver prescindit aquell Rey del concurs de las Corts pera posar remey als grans abusos y excessos que segons ell se cometian en la el-lecció de personas y maneig d' interessos de la

Diputació del General de Catalunya, no 's degué á lo molt ocupat que 'l tingué la conquesta de Granada, com digué en son discurs inaugural de las Corts de 1493, encara que de una manera indirecta, sino á la *difficultat* que prevejé li havia d' oferir *atràdurse pera aixó las voluntats de tots en semblant ajust y congregació*: y tenim, per últim, que si, com diuen los ans esmentats autors de *Los fueros de Catalunya*, las midas extraordinarias y casi sempre violentas que emplean los guerrers poch escrupulosos pera subvertir las instituciones nacionales, sots color del bé públich, son lo que per un hábil eufemisme, se nomena *Colp d' Estat*, *Colp d' Estat*, havia pogut jo ab rahó nomenar las midas dictadas per lo Rey católich que havian donat origen á la memoria que vinch extractant.

Lo nou ordre de cosas creat per consemblant *Colp d' Estat* va subsistir durant tot lo trienni de 1488 á 1491; fou ratificat en aquesta darrera data pera tres anys més; y terminá en 1494, restituhintse á las Corts la elecció de Diputats.

Y així com en los *Dietaris de la Diputació del General* he dit no existir cap dato que done á conèixer lo comensament del *Colp d' Estat*, revelan lo seu acabament, ó sia, lo retorn á la normalitat, los assentos del dit *Dietari* que consignan los permenors de la elecció que en aquell darrer any feren los Diputats en Mataró, abont s' havian traslladat ab motiu de la pesta que regnava en Barcelona, assentos en un tot conformes ab los del meu Códice tan esmentat.

Termenada ab aixó la primera part de la tasca que m' havia imposat, entrí en ma memoria en la segona, y examinant los móvils verídichs á que podia obehir lo *Colp d' Estat*, comensí recordant la especie [de divorci que, segons diu D. Antoni Bofarull en sa *Historia civil y eclesiástica de Catalunya*, s' havia introduhit entre las Institucions del Principat y 'ls reys d' Aragó densá de la elecció del rey D. Ferrán I en lo parlament de Caspe, per efecte de las tendencias absorvents d' aquells, comuns, per altre part, als demés soberans d' aquell temps.

Puig si bé, com recorda aquell escriptor, l' esmentat Rey no tingué gran lloch de portar á cap lo seus propósitos, prou ho va fer son fill D. Joan, «transformant las Corts en comissions d' adictes, exiguentshi juraments impropis, olvidant juradas concordias, provocant desastrosas guerras, empleant lo sistema de corrupció y destrucció per medi de donacions, amenassas ó falsedats als homes que podían ajudarlo en la realisació de la voluntat única y suprema, comensant

»així á deixar d'ésser obstacle á la autoritat reyal absoluta corporacions y classes que oblidaren així llur representació legal.»

Y que Ferrán lo católich va heretar aquestas idees, y aquestas absolutistas tendencias, y feu tot quant pogué pera reduhirlas á la práctica en nostre primpipat, ben clarament ho demostran los fets histórichs que lleugerament recordí, com foren lo no haver convocat corts durant tres anys, essent establert lo celebrarlhas anyalment densa del regnat de Pere lo gran; lo haverlas convocadas en l' any 1484 en Tarazona, ahont no tenian obligació -d' anar nostres diputats; y haverne convocat d' altres son llochinent, de las quals cap ordinació n' existeix; l' haver pretés, en las celebradas en 1480 y 1481, sobreposarse a ellas anulant enagenacions fetas en passadas turbolencias y reformant l' administració de justicia, exigint crescuts donatius; l' empenyo ab que s' aprofitá de la cuestió dels *remensas* pera minar las públicas llibertats; y la introducció de la nova forma donada á l' Inquisició, imprimintli un caràcter més marcadament polítich.

Y naturalment, dich jo, las personas y corporacions que en diferents gerarquias representavan lo país, no podian menys de apercebirse de tots aquestos símptomas, y d' alarmarse per la sort de llurs institucions y á qual sombra se considerava aquell respectat y felís.

Y citi com indici d' aquesta mena de lluyta sorda y dissimulada lo que 's llegeix en los Dietaris y llibres de Deliberacions de la Diputació y del Municipi de Barcelona respecte de lo ocorregut á la arribada del Infant D. Enrich d' Aragó son parent, en lo qual los Diputats y Concellers no li besaren la mà al rébrerlo y al anar á la Seu y extengueren diferents protestas y salvetats sobre las lleys de la terra perque 'l Rey no s' havia dignat contestar á las consultas que li havian dirigit; l' haverse observat que ni en l' acte de l' arribada, ni després se feu lo dit Infant portar la espasa núa com era de costum; y l' haver cridat los diputats y oydors á llur consistori diferents jurisperits pera demanarlos concell sobre la prestació de jurament que 'ls reclamava l' Inquisidor de la herética gravetat, jurament que sols ab certas modificacions y reservas se determinaren á prestar aquells.

Y per aixó dich en ma memoria que aquesta tivantó de relacions devia pèndrerse molt en compte al examinar los móvils del Rey pera donar lo *Colp d' Estat* en cuestió; á qual *Colp* degué arriscarse, fiat, sens dubte, en lo prestigi que li prestava son caràcter de Rey de Castella, ensemps que d' Aragó, la pacificació del *Remensas*, á con-

secuencia de la sentencia de Guadalupe; y son triunf sobre 'ls moros de Granada.

Pero á més d' aquestos datos, ja més generalment coneguts, afegeixo en ma dita memoria, n' hi ha d' altres, menys coneguts, que poden també donarnos molta llum pera efectuar ab acert l' exámen dels móvils que pogueren impulsar lo *Colp d' Estat* donat per lo rey Ferrán.

Y consisteixen aytals datos, en primer lloch, en algunas noticias biográficas referents á la persona del abat de Poblet, Joan Payo Coello, segons las quals era aquell natural de Zamora, oriundo de Portugal, que cambiá la espasa de militar per la cogulla de monjo, y qual intimitat ab lo Rey datava d' ans d' ésser nomenat abat, en que era ja almyner d' aquell, havent proporcionat al dit monastir, de part de dit Rey, *excessius favors*, segons consigna l' historyayre Finestres: en segon lloch, en unas cartas del Rey Ferrán, y de son secretari Joan Coloma al abat de Poblet dirigidas, obrants en la col·lecció d' aquesta *Biblioteca-museu*, en las quals mana lo dit Rey que 's revoqui un nomenament de receptor fet per la Diputació y 's conferesca aytal cárrech á un tal Gralla, per lo molt que *l' havia servit*; se deplora la falta que fá en dita Diputació l' abat, á causa d' una malaltia que sufri, se li donan gracias per los informes secrets que donava al Rey respecte del que pensavan fer los Diputats y Oydors; se li enviavan cartas pera aquestos, closas de manera que l' abat las pogués primerament llegir; y 's deya al mateix que era cosa que devia ferse ab maduresa, y no encare, sino *quan s' hi vejes millor*, lo que l' abat proposava de suprimir los cárrechs d' Oydors, etc., etc., cartas d' algunas de las quals ne trasllada trossos l' historyayre Finestres, venint així á comprobarne llur llegalitat: en tercer lloch unas cartas que 's trovan registradas en lo llibre del *Segell-secret*, dirigidas per lo Rey Ferrán als Diputats y Oydors per ell nomenats, en las que 'ls reccrimina y reprén per no correspondrer á la preferencia que 'ls hi feu nomenantlos sobre tots los demés del Príncipat; los fá cárrech d' haver arribat al segon any de llur ofici sens haver fet res ó molt poca cosa, y menyspreant la comunicació que 'ls havia fet, y 'ls hi diu aparéixer que tingan las orellas enduridas; los amenassa ab que no 'ls reeligirá sino s' esmenan y 'ls hi ordena que al peu de cada carta que l' hi envihin firmin de sa propia má tots los Diputats y Oydors, pera comprobar així llurs paraulas ab llurs actes: y en darrer lloch l' empenyo que més tart va demostrar lo propi Rey en que fos el-legít Diputat l' Infant D. Joan, Vescomte de Luna, malgrat

exercir en Catalunya lo càrrech de lloctinent general ó Vi-rey, pretensió ben original y en sas conseqüencias molt perillosa pera las llibertats del país.

De tots los quals esmentats datos, y de lo que així mateix vegí en los *Dietaris y llibres de Deliberacions y conclusions del Concell dels cent Jurats de Barcelona* existents en l' arxiu municipal d' aquella ciutat, de que dos anys après d' haver realisat lo Rey Ferran ab la *Diputació del General* l' acte de forsa de que tractém, feu altre tant ab los Concellers de la capital del Principat, manant així mateix á son lloctinent suspénder la el-lecció que 'ls que desempenyavan aytals càrrechs tenían que fer de las personas que 'ls havían de reemplaçar, nomenant las que á bé tingué pera ferho, y arrestar, mentres tant, en llurs casas als dits Concellers, sots pena de la vida y de confiscació de bens, conculcant ab aixó las llibertats y privilegis d' una corporació tan respectable y respectada: de tot aixó, repetesch, dedubesch que en lo fons de tot existeix certa cosa que no 's diu, pero que 's transparenta ab bastanta claretat, que no apar del tot agena á las tendencias absorvents dels sobirans d' Aragó posteriors al Parlament de Caspe, de que havém vist parlar nos D. Antoni Bofarull.

Podrá dirse, continuo dihent en ma memoria, que del context de las Provisions y cartas del Rey se desprén que fou sols son zel per lo bé públich lo que al obrar així l' impulsava, son desitj de corregir los abusos que 's cometían anteposantse en las el-leccions y administració de la *Generalitat de Catalunya* los interessos particulars als generals del país; y no seré jo, afegia, qui diga que no pogueren tals abusos existir; pero, fins així concedintho, podria preguntarse si podia considerarse suficient remey pera ells, substituhir á las minuciosas precaucions adoptadas per las Corts de 1453, los sols informes que desde Catalunya dirigissen al Rey personas, més ó menys, interessadas; ó si hauria sigut més segur y regular arbitrar las necessaries ab lo auxili de las Corts, á las quals, per lo contrari, se mantingué sens convocar durant lo llarch plasso de dotze anys, ó de 9 al menys, si volém admetrer que estiguessen ben convocadas las de Tarazona, segons lo més amunt observat.

Si no haguessen influhit en l' ànim de D. Ferrán motius d' interes particular seu, lo que feu en 1493 en las Corts de Barcelona, apart que ho podia haver fet en 1488, convocantlas y proposant en ellas la reforma del sistema de el-lecció y la extirpació dels abusos de que 's planyia

Si solsament s' hagués tractat de corretgir abusos; si tan públics eran los delictes que en la *Diputació del General* se cometian ¿cóm no 's comensá per processar als autors d' uns y altres, nomenantse tan sols, interinament, algunas personas que 'ls reemplassessen en llurs càrrechs per lo temps absolutament precis pera convocar las Corts y donárloshi compte dels motius que havia tingut pera obrar així, y procurar, ajuntats abdos poders, lo remey á tan greus mals? ¿Cóm es que en cap part dels documents que referents al assumpto existeixen, se parla de procediments que s' haguessen incoat ó deguessen incoarse contra tants conculcadors de la ley, tants despilfarradors de la Hisenda pública?

TEODOR CREUS.

(Acabarà.)

TOT BRESSANT

Lo cel sospenia
sa dolça harmonia
sentint que la Verge gronxava 'l breçol,
y eix càntich escolta
rodar per sa volta
ab veu que li enveja lo gay rossinyol.

—Per eixos ulls closos
que veig tan hermosos
veuré quan los obris la gloria per dins;
seranme ses nines
finestres divines
per hont proq voldrian guaytar Serafins.

Veuria, oh misteri,
com altre hemisferi
tot plé de les flames del gran amor teu,
y en mitx de les flames
á aquells que més ames
los cors que en la terra sospiran per Deu.

Veuria en sa eixida
la font de la vida,
d' hont raja pels homens la ditxa y l' amor:
veuria los llassos
parats á llurs passos
y eix cel de la terra parat á son cor.

Lo raig sentiria
de sa melodia
oh Cor, oh salteri del Deu d' Israel;
ab dolces aflayres
diríanme 'ls ayres
si 'n tenen d' aroma los lliris del cel.

Si no s' esbadella
ton ull de poncella
somrigam ton llabi gemat y florit;
ensenyam tes perles,
oh flor que t' esberlas,
esfullam lo somni que nia ton pit.

Mes ¡ay! mentres plora
mon cor que s' anyora
tu dorms ¡oh! perdona que jo no puch més,—
li diu y ferida
d' amor y esllanguida
sos llabis y galtes arrosa ab un bes.

L' Infant ha desclosos
sos ulls amorosos
y 'l Fill y la Mare sospiran d' amor;
y en dolça riuada
del cel devallada
la ditxa traspua d' un cor á altre cor.

LA SOMNIADORA

Palaus de marbre somnias
ab escalinata al mar,
y tot sent castells en l' ayre
idealisas tot lo real.
Te veus coberta de joyas,
voldrias cotxe y caballs;
jove 't sents enamorada
d' un home que no has vist may:

. . . . .
—Entregat forsa nineta
á eixos somnis de quinze anys.
¡Deu vulga que fum no 's tornin
quan te despertis mes gran!...

E. PASCUAL.

¡Cuántas vegadas sens pogué esplicarmho
jo m' he volgut morí
y m' he ajupit encara per cullirme
una flor del camit

Al fondo del meu cor hi ha alguna cosa
per allunyá 'l doló:
¿un nom gentil, l' arrel d' una esperansa
lo recort d' un petó?

No se! mes penso encara que podria
estimar y sofrí,
fins á acabar la forsa que cullirme
deix la flor del cami.

ALFONS M. PARÉS.

UN COLP D' ESTAT

FINA AQUÍ DESCONEGUT EN LA HISTORIA DE CATALUNYA

(Acabament.)

1 l' objecte del Rey, al disposar que no 's conferís cap ofici de la Diputació sens consultarlo, hagués estat lo que diu de mirar en la suficiencia y disposició de las personas en quinas se debían provehir ¿perqué volgué conferir l' ofici de receptor de entradas y sortidas del *General* á son Mestresala, pera premiar en ell, segons diu, lo molt que *l' havia servit*, tant més, quant ni sisquera debía ser tal subjecte lo qui aquell ofici desempeñás, sino altre persona per la qual, *ell lo feria regir?* ¿Cóm podém créuer que fossen tan sols actes de la mena dels que en la seva Provisió invoca, los que volgué evitar ab lo *colp d' Estat* que ab ella doná, quan veyém que las queixas de D. Ferrán contra dels Diputats y Oydors de comptes continúan après de haverlos nomenat ell per sí meteix, y que únicament se mostra satisfet d' un d' ells, y fá espiar *los fins é intencions* dels altres, y espera que mudin de acort y fassan lo que deuen, sens pèndrer los colors y desvius que fins allí, y los amenassa si continúan donant destorb ó

dilació á un negoci de que tant Deu ha de ser servit; y diu que bé 's coneix que l' abat no està allí, quan la malaltia d' aquest lo manté allunyat de la Diputació? ¿Podrá ser la extirpació de tants abusos y mals com en la Provisió real s' enumeran, lo fet de la Diputació, lo negoci de tan benefici, pera qual realisació fiava lo Rey tan solsament en la persona del abat Payo Coello?

Si abusos existian, abusos degueren continuar existint encare aprés del *Colp d' Estat*, conforme ho demostra lo que en las Corts de 1473 y en sa sessió del 14 de Juny manifestá la comissió nomenada pera donar parer sobre la reforma de la administració de justicia, de que, á son judici, «pera posar en ordre composició y redrés la casa de la Diputació se fés per insaculació la el-lecció de Diputats y de Oydors de comptes.»

Mes que motiu, donchs, apar que degueren ésser pretext, aytals abusos, de que 's valdria lo Rey catòlich pera tantejar lo terreno y véurer si li era possible avansar per la temptadora via que li havian deixat indicada sos immediats antecessors.

Y per si á falta d' altres, directament relacionats ab lo fet que 'ns ocupa, volém, pera lo fi proposat, utilisar un dato que sols ho está d' una manera indirecta, y altres que se relacionan ab lo fet semblant ocorregut en la nominació de Concellers de Barcelona, per la analogia que existeix entre abdós, no estarà de més deixar consignat: Primer: que los que 's trovavan ser Diputats del *General de Catalunya* quan lo Rey los despullá del dret de el-legir als que devian reemplaçarlos en llur càrrech, havian rebut abans, del meteix Rey, una carta, de que existeix en mon Códice una copia testimoniada per Anton Llombart, escrivá major del *General*, en la que los tracta ab la major deferencia y afecte: Segon: que lo qui se trovava ésser, á son torn, *Conceller en cap* de Barcelona al dictarse la providencia *ab irato* per lo que 's despullava á ell y á sos companys del dret de el-legir llurs successors en lo càrrech, y se 'ls tractava com á vers criminals, per la sospita tan sols de que poguessen contravenir aytal providencia, era aquell mèiteix de qui deya, 9 mesos ans, lo Rey en carta al abat de Poblet, obrant en la col-lecció de manuscrits de la *Biblioteca-museu Balaguer*, que lo tenia per persona afecta á son servey y zeladora del bé de la ciutat; y tercer: que en lo *Dietari* ans esmentat de la Municipalitat de Barcelona se llegeix que la Majestat, qui *per certs squarts* havia sospés la forma de la el-lecció dels dits concellers, are, *per los squarts y bons respectes* de dita Majestat, retornava y otorgava privilegi á la dita ciutat, fent la el-lecció en la forma acostumada.

Cercat en ma memoria l' efecte que lo Colp d' Estat hagués produhí en lo país, dech regonéixer que rés ne diuhen los *Dietaris y llibres de Deliberacions de la Diputació*, puig, menys gelosos tal volta de llurs llibertats y prerrogativas, que 'ls Concellers de Barcelona los qui 's trovavan llavors composant la *Diputació del General de Catalunya*, ó menys diligents los encarregats de sos *Dietaris*, que 'ls qui ho estavan dels *de las jornadas de la casa del racional* de dita ciutat, no trovi que haguessen fet los segons en 1488 rés semblant á lo que feren los primers en 1490, de reunir-se lo Consell als primers rumors que corregheren del Colp d' Estat que 'ls amenassava; convocar gran nombre de *antiguas é sabias personas* pera véurer lo que se devia obrar; y de anticiparse luego á demanar reverentment al Infant, lloch-tinent del Rey, sobre la exactitut de aytals rumors, etc., etc.

Empero aquest silenci y aquesta inacció, anòmals y extranys á primera vista, no careixen, dich jo, d' explicació.

La *Diputació del General de Catalunya* havia vist fortament quebrantat son prestigi durant las alzarosas lluytas del regnat de Joan II. «Las dots governativas de aquella Corporació, ans tan enérgica y resolta, inspiravan ja molt poca confiança á sos antichs parcials, diu D. Joseph Coroleu en sa memoria *El Feudalismo y la servidumbre de la gleba*; y era molt justificada aquesta mala opinió que ab sa conducta s' havia creat. Mentres que 'ls homes graves é influyents mudavan de consell ó se retreyan prudentment de comprométrer llurs noms, havials reemplaçat la *Diputació* del millor modo possible, essent evident la sua degeneració.»

En efecte: la anada del Diputat per lo brás militar, Bernat Sapor-tella al camp de D. Joan, separantse de sos companys en 1463, y anantsen secretament y sens licencia dels Diputats á Tarragona hont estigué ab los inimichs:» lo nomenament per lo meteix Rey fet de altres Diputats y Oydors de comptes per ordinació de la cort de Monzó: y lo véurer luego á aquestos governar ensemps ab los nomenats en Barcelona en 1469, com tot així en lo catálech de aquells funcionaris en mon Códice contingut se llegeix, aprés dels grans sacrificis ó utilitat, tal volta, de algunas classes en dita *Diputació* influyents, imposats al país, pero sens compensació ni resultat satisfactori algún pera la generalitat del meteix; tot aixó junt havia refredat notablement l' entusiasme patriòtic dels catalans respecte de la institució de la *Diputació del General de Catalunya*, y los havia sumit en un estat de cansament y abatiment, que 'ls feya de tot punt incapassos de empèndrer altre colp la lluyta contra lo poder reyal.

Efecte d' aquest estat, més y més agravat ab la derrera derrota del compte de Pallars; de la consideració del gran poder de que disposava D. Ferrán per la unió de sa corona á la de Castella; y del prestigi que li donavan sas novellas presas de Baza y de Granada, degué ser que Catalunya suportés resignada un atentat á sas llibertats y privilegis, atentat que en altres circumstancias hauria determinat, á no dubtarho, un alsament general; limitantse á demostrar son descontent per semblant atentat de una manera pacífica y mesurada, no desaprofitant, empero, las ocasions que se li presentessen de fer véurer al Rey que no era per aquell camí per hont millor lograria granjarse lo afecte de un poble altiu y pundonorós, jelos de las llibertats que ab son noble procediment conquestat s' havia.

Pero que tan greu infracció d' aytals llibertats no degué ésser del agrado de la generalitat del pais, pot collegirse fácilmente de lo que respecte de la gravetat é importancia de tal infracció s' es dit, no menys què de las minuciosas precaucions que maná lo Rey péndrer á son llochinent al donar compliment á sa atrevida Provisió, y lo encàrrech que li feu de cridar á las personas que cregués més influyents dels tres Estaments pera protestárloshi *de las desinteressadas miras* que en lo *Colp d' Estat* portava aquell sobirà; desvanéixer los sinistres conceptes que per ventura prenguessen d' aquella dita Provisió y encareixerlos que *era tot lo contrari de lo que se 'ls figurava*. Perque tals precaucions, protestas y encareixements no haurían, á la veritat, sigut necessaris, si la opinió del pais hagués sigut favorable al esmentat *Colp d' Estat*, y vingut realment aquest á satisfer una necessitat tan apremiant com lo Rey catòlich volgué suposar.

Y senyal evident fou de que, en realitat, Catalunya y la sua representació llegítima, la *Diputació* de son *General* sufriren resignadas, mes no satisfetas, lo *Colp d' Estat* de que tractém, dich jo en ma memoria créurer devian ésser considerats la meteixa restitució de atribucions feta per D. Ferrán á las Corts en 1493; la manera com fou rebuda consemblant restitució, á jutjar per lo que respecte de la primera el-lecció, altra volta constitucionalment feta, se llegeix en lo *Dietari de la Diputació*; y 'ls termes de la protesta consignada per aquellas meteixas Corts al donar comensament á llurs tasas.

La restitució d' atribucions no l' haguera D. Ferrán efectuada, si hagués cregut poder ferho sens algún perill pera ell: si la el-lecció de Diputats y Oydors de comptes en 1494 no hagués sigut pera 'l pais d' excepcional significació, no hauria donat lloch á lo que en l' esmentat *Dietari* 's troba consignat, après de la noticia de las

personas el-legidas lo dia 22 de Juliol del dit any, de que: «fou feta la el-lecció en una casa de Feu, boter, que vivia al enfront de la riera, la qual fou molt honradament enramada, tant interior com exteriorment y adornada, y paresqué als que vingueren per testimonis, que foren molt honrades persones en gran nombre tan be, que prengueren á maravella l'artifici de dita enramada:» y la protesta de las Corts no hauria revestit la fórmula especial que revesteix la que en lo Procés de las meteixas se llegeix y diu: «ultra les protestacions y dissentiments acostumats, expressament protesta la Cort é dissent á qualsevol acte ó actes que sien fets per qualsevol persona ó persones que per dret de la terra et altra admetres nos deguen no aprobrant actes alguns ne les ppcions. que aquelles han fetes en quant sien preiudicials als dits drets de la terra com dit es.»

Parlant, per fi, del restabliment de la normalitat en la memoria que extracto y de las causas que pogueren determinarla, vinch á dir, après de copiar lo discurs inaugural de las Corts en que tal restabliment se efectuá; que parlá lo Rey en dit discurs de las Corts celebradas res menys que dotze anys avans, com si 's referis á un fet recent, pròxim, y hagues mitjansat entre unas y altrás un espay de temps lo més ordinari y normal: que no diu una paraula sisquera de las Corts que intentá celebrar en Tarazona en aquell entremitj; y si alguna cosa diu pera cohonestar, en certa manera, tant de retard en fer lo que anyalment per si y per sos successors se obliga á fer D. Pere lo Gran, es que l' havia tingut fins allí molt ocupat la conquesta del regne de Granada: que tampoch parla severament de la facultat que en tan llarch interregne parlamentari s' abrogá de nomenar per si y ante si los membres de la *Diputació del General*, limitantse també á dir, respecte d' aquesta, que desitjava son arreglo, com si en los dos derrers triennis no l' hagués arreglada á son gust: y que una sola manifestació feu, que puga reputarse, fins á cert punt, com una satisfacció donada al país per la extralimitació comesa, y fou alló de que pera la obra de reparació en las anteriors Corts comensada, y que en las de dit 1493 desitjava terminar, contava ab la ajuda de las Corts, considerant que sens orts la provisió fehedora no tendria son compliment; y l' de que pera satisfer á son desitj é descárrech las havia convocat: que per lo demés, no debades han calificat los més clars é imparcials historiayres de gran polítich al rey Ferrán lo Católich, y que sens dubte entrava molt en los principis d' aquella ciencia lo salagar, com ho feu aquell rey ab las Corts de 1493, á las personas ab quinas se tractá, enaltintlos aquella meteixa condició,

que 's cercá, no obstant, menyscar, y procurant enlluernarlas ab las ventatjas de la negociació, perque no reparin los inconvenients y perjudicis que de la meteixa sols poden seguir, com ab aquellas ditas Corts feu lo sobirá aragonés, posantlos per devant las victorias obtingudas sobre 'ls sarrahins y la lliberació en perspectiva del Rosselló y Cerdanya, pera que 'ls hi passessen desapercebuts los perjudicis que á las llibertats del país venían ocasionant los procehiments observats per dit sobirá.

¿A quinas causas obehí, per lo tant, aquell *paro* que en aquellas Corts volgué fer D. Ferrán en lo camí de sos dits absorbents procehiments? ¿Quins motius pogueren determinar al Rey Catòlich á *restituhir*, com diu lo meu Códice, á las Corts la el-lecció de *Diputats del General*?

Certament que no puch pas aduhir cap document que consigní 'ls motius d aytal restitució, com pogui aduhir lo en que, més ó menys aparents, se consignavan los que se tingueren pera l' *arrogació*; pero plá bé hauria pogut ésser que hagués pesat per aixó en l' ánim del Rey la consideració de que tenint que lluytar ab Fransa molt probablement, pera recobrar d' ella lo Rosselló y la Cerdanya, y pera impedir que s' apoderés del regne de Nápoli, no li convenia deixar motius de disgust en l' interior del seu, que poguessen, en un moment donat, fer que 's reproduhissen los tristos aconteixements del regnat de son antecessor.

Y com, per altra part, D. Ferrán pogué véurer una proba ben palpable de la llealtat y noblesa d' ánim dels catalans en llur procehir ab ocasió del atentat contra la persona d' aquell per l' orat Canyamàs Comes, malgrat los motius de disgust que respecte de dit Rey tenian; per tot aixó, y per quelcom més, tal volta, que no ns sia dat conèixer; seria que, reuunciant, ó aplassant acás, *fasta que se viere mejor*, com hem vist que deya en una de sas cartas al abat de Poblet, la realisació dels plans que ab lo *Colp d' Estat* s' hagués proposat, se presentaria á las Corts de Barcelona de la manera afable y deferent que 's deduheix de son discurs inaugural, y que restituhirá igualment á dita ciutat la el-lecció dels seus Concellers en la *meteixa forma* al temps de sa suspensió *acostumada*.

Aixís, dich jo, terminá aquesta desconeguda jornada de la vida de la *Diputació del General de Catalunya*, no per aixó menys digna de cridar l' atenció y de ser tinguda en compte, tant pera apreciar las condicions de caràcter d' un Rey, qual nivell intel·lectual, han volgut, no contrastant, rebaixar alguns escriptors, quan pera judicar

ab acert respecte de las demés jornadas que aquella importantíssima Institució degué recórrer en lo successiu. en sas relacions cada volta menys cordials ab l' autoritat Reyat, fins á arriuar á la darrera, en l' any 1714, en que, al dir dels ans esmentats autors de *los fueros de Catalunya* «après de la famosa resistència de Barcelona. que grans escriptors estrangers han calificat d' un dels més notables aconteixements del segle, desapareguerén los derrers vestigis d' aquellas famosas llibertats que havian enlayrat la Corona d' Aragó al cim de la prosperitat y de la gloria.»

Tres notas, lo facsimil del autógraf, origen de la memoria, y dels assentos del meu Códice referents al *Colp d' Estat*; y 17 apéndices consistents en altres tants documents, en la dita memoria esmentats inédits molts d' ells, y textualment copiats, entre ells lo catàlech de Diputats y Oydors de comptes de la Diputació del General de Catalunya, per recomanació del Rt. P. Fidel Fita per lo molt que á la il·lustració d' altres punts servir podria, posan fi y terme á la repetida memoria que deixo ab lo dit suficientment extractada al objecte que en un principi he dit.

TEODOR CREUS.

LO TÚ Y 'L NO TÚ

Diu que li conti, Maria,
ma historia, fins aquell dia,
que 'ns ajuntà l' amitat?
Vivia, crech que vivia
y rés més; ja s' ha acabat.

La meva vida comensa
lo dia precisament
que Vosté ménos se pensa.
Li contaré tota, sensa
amagar ni un pensament.

Com tota aventura amarga,
és molt llarga de contar.
¡Dos anys que á mon cor ambarga!
Perdoni si sent tan llarga
y trista, no 'm sé callar.

«Era en un dia de festa,
quan vas véurer á vosté,
garbosa, gentil, modesta,
y tenint tanta requesta,
que ni sisquera vegé

A mos ulls, que la seguian
com dos satélits lligats
al Sol qu' en Vosté vegian;
tú no 'ls veyas, puig venian
per ta resplandó' eclipsats...»

S' enfosqueix la teva cara!
Ennuvolan los teus ulls
com si bella nit fós ara!...
Per qué son fulgor, avara,
ab las parpellas reculls?

Qué no 't plau la meua historia,
ó tal volta has inventat
alguna ofensa il·lusoria?...
Sí!... Are 'm vé a la memoria:
es perque t' he tutejat.

Perdoni! Ha estat de repenta
sense pensar ni volé';
quan parla l' ànima ab fé
no sempre es prou amatenta...
¡Paciencia! Diré Vosté.

Mes, no veu que aixís parlarnos
es fret y trist y pesat?
Valdria més tutejarnos:
no poden are escoltarnos,
y després... ja hem comensat.

Sols per qué 'm miri serena,
la tractaré de Vosté,
que lo cor se m' encadena
si tú estás... ¡Veu?. . Quina pena!
O dirte tú, ó no dir ré.

Quan ab tú enrahono, 'm mana
que ho fassi ab vritat y ardor
una forsa sobrehumana;
també dich tú á ma germana,
que hi parlo sempre ab lo cor

Tú, qu' en tot ets carinyosa,
 prova á tutejarm'; veurás
 qu' es aixó tant poca cosa!
 Comensém avuy, hermosa!...
 y 'n sabrém, per si decás:

Encara no obras los llavis
 ni de terra alsas los ulls?
 Dispénsim, donchs, los agravis,
 y per treure' hasta 'ls ressavis
 seguím de ma historia 'ls fulls.

Vuy véurer si aquesta valla
 que á sa vista ha ennuvolat
 fuig, contantli ma rondalla,
 y si esclata una rialla
 finida eixa tempestat:

«Era en un dia de festa
 quan la vas veure á Vosté...»
 Vosté! ¡Paraula funesta!
 Si un la diu, sembla s' apresta
 á parlar de mala fé.

Sempre la meva ayma, sola,
 á l' hora que 'l Sol no llú,
 silenciosa vers tú vola
 y ab tú conversa, y 's consola,
 puig no 'm sents, dibente *tú*.

Essentne del cor la parla
 no la voldrás escoltar?
 No puch pás més respectarla
 á la Verge, y per pregarla
 —sálvam, dich, *tú* qu' ets mon far. —

Y tú n' ets port de bonansa.
 Lo respecte es més sencé
 com més la franquesa avansa;
 qué t' inspira més confiansa:
 —Adeu, —ó— á 'ls peus de Vosté? —

Dir Vosté sempre suposa
compliments ó falsetat,
y n' es frase ampalagosa:
lo tú, n' es la veu xamosa
del amor y l' amiatat.

Déixat donehs, de parlá' encara
ab termes del mon traydor
d' invenzió falsa y rara,
puig no 'ns coneixém pás d' ara...
¡dos anys fá que 't duch al cor!

Oh ditxa! Tos ulls, Maria,
ja tornan á resplandir
com lo Sol al pich del dia,
y com flor que 'l Sol atia
tos llavis jo veig obrir.

Es que tutejarm' ja gosas
y consentas en parlar
clar, catalá y sense nosas?...
¡Si te 'n contaré de cosas
ara que 't puch tutejar!

Qué comensi per ma historia?
Si tú la saps molt millor
de cap á peus, de memoria;
que sense pena ni gloria
vivía ans de véuret' jo.

Pro ja que la he comensada,
escolta l' acabament:
«deusá d' aquella diada
que 't vegí, tu ets ma estimada
y ho serás eternament.»

JOAQUIM CARRERAS

SENSUALITAT

Jo t' he vist, mon amor, nusos los brassos
y 'ls cabells esbullats demunt ta espatlla,
somriurem dolsament a flor de llavi
y ab los raigs de tos ulls enlluernarme;
jo t' he vist aprop meu, ton alé tebi
confós ab mon alé, com duas flamas
y reliscá he sentit tos ardents besos
per front y boca y galtas.

T' he rebregat entre mas mans, ab ira
y ab amor barrejats, com un selvatge
y he sentit batre 'l pols, com mall y enclusa,
y he tingut temptacions fins d' ofegarte;
¡mes ay! que après t' he vista petonera,
jugant ab mos cabells, boy encisantme,
tot reposant pera trobar caricias
mon cap sobre ta falda.

T' he vist agonisant, la boca oberta
rodejada d' escuma, cercant ayre,
tos ulls envidriats, oberts, immobles,

y marcidas las rosas de las galdas;
he sentit lo rogall dins de la gola
y respirar ton pit com una manxa
y los ossos cruixir y he dit al véuret;
¡qué hermosa que es encare!

La mort ahí estengué sas alas negras
demunt de ton casal; dins d' una caixa
lo teu cos enrampat, un temps tant flonjo,
ab un rosari als dits, vá ferhi estada.
Jo 't vaig veure y tocar, mas unglas feras
ván clavar-se en tas carns, com estenallas,
en tant filtrava en mas infladas venas
una fredor estranya.

. . . . .
Dos anys ¡cóm han passat! avuy t' he vista
com te treyan del ninxo y de la caixa;
entre encenalls y roba han eixit ossos,
la testa al caure en terra s' ha esclafada;
avuy he respirat ton baf de morta
y avuy he comprés bé, que no t' aymava;
he cercat ta hermosura envá, una estona,
y he abandonat per sempre ton cadávre.

JAUME NOVELLAS DE MOLINS.

Juliol de 1888.

EN LO BALL

Núvols d' encens d' ubriacadora flayre
omplen l' espay, la terra esclata en flors,
ideals visions arreu arreu s' encarnan,
s' ouhen riallas y cansons per tot.

A mon entorn cruixit de sedas sento
y xerroteig d' aucells que 's va acostant;
un alé dols á cau d' orella 'm conta
historias vellas d' algun cor ingrát.

En mitj de glassas y de flors y sedas,
mós ulls estátichs bella imatge han vist.
Vénus gentil naixent d' entre las onas,
xamós capoll de rosa á mitj obrir.

Entre las mevas una ma tinch presa,
fina y bufona, com joguet d' infant,
y un bras mitj nú, de carn alabastrina,
al meu s' apoya, amorós, suau.

Sento un impuls de forsa irresistible,
que 'l cap me torba y 'm trasbalsa 'l cor,
mos peus s' agitan y, com serps, mos brassos
á un cos s' enroscan blincadis y hermós.

Lo mon rodola: los meus ulls se cegan,
d' uns ulls d' huri vegent lo mágich brill:
trincan las copas; y en mos llabis moren
petons melosos y apenats sospirs.

M. ROCAMORA.

Ton espós que es un *Bon Jan*
com altre al mon jo no 'n sé
ahir en conversa entrant
me sortí de tú parlant
no sé á propósit de qué.

Tant si hi queya com no hi queya
prodigis de ta virtut
a cada pas me retreya
y 'ls meus recorts volar veyà
al temps de la joventat.

Y anch que sa ditja ilusoria
feya talment compassió,
no temes, en la memoria
vaig guardarme aquella historia
que tan sols sabém tú y jo.

RAMON E. BASSEGODA.

